

10. Nambi, R. (2023). Integrating refugee students into Ugandan higher education. *Power and Education*, 15(3), 281–297. <https://doi.org/10.1177/17454999231185647>

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 28.11.2025 р.
Прийнято редакцією 28.12.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 378.147

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-94-100

УНІВЕРСИТЕТСЬКА ПЕДАГОГІЧНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Карповець Христина Миколаївна

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри педагогіки та методики початкового навчання

Національний університет «Острозька академія»

e-mail: khrystyns.karpovets@oa.edu.ua

ORCID ID: 0000-0003-1221-5968

У статті проаналізовано ціннісно-етичний, поведінковий та навчально-методичний аспекти університетської педагогічної комунікації, які зазнали змін в умовах воєнного часу. Наголошено, що педагогічне спілкування стало більш емпатійним, чутливим та індивідуалізованим. Поведінковий аспект аудиторної комунікації набув більше ритуалізованих форм, натомість онлайн-навчання звузило невербальні засоби до тих, які можуть «вміститися» в межі екрану та чітко відведеного для співдіяльності часу. Уточнено, що особливого значення набула готовність педагога до інновацій, оскільки традиційні методи навчання довелося адаптувати до режимів змішаного та дистанційного навчання. Освітній процес в умовах воєнного часу неможливо втілити без різноманітних комбінацій методів, прийомів і засобів навчання, зокрема ТЗН і цифрових додатків, які дають змогу зберігати тяглість, емоційність та ефективність навчання.

Ключові слова: педагогічна комунікація, комунікативна культура педагога, цифровізація освіти, дистанційне навчання, змішане навчання, суб'єктне навчання, емпатійне спілкування.

Постановка проблеми. Ковідна пандемія, а далі повномасштабне вторгнення кинули безпрецедентний виклик сучасному українському суспільству на фізичне, ментальне, інтелектуальне виживання. Освітня сфера теж зазнала суттєвих змін у підходах до організації навчальної діяльності на різних рівнях. Актуальним є питання педагогічної комунікації в закладах вищої освіти, оскільки в сучасних умовах навчання зазнало багатьох об'єктивних змін. Вишівська педагогічна комунікація в час війни полягає не лише в обміні навчальною інформацією; значно зросла роль підтримки суб'єктів освітнього процесу, що має на меті зниження стресу, підвищення мотивації до навчання і створення відчуття емоційно-ціннісної спільнотності. У ситуаціях подолання стресу важливе не тільки самоопанування: наша здатність до відновлення залежить не винятково від особистих ресурсів, але й від того, наскільки тісні й міцні зв'язки сформували ми з іншими, чи можемо поділитися пережитим досвідом, отримати емоційний відгук і підтримку.

Крім того, у воєнний час трансформацій зазнали методи і способи педагогічної взаємодії, оскільки навчання відбувається в очному, дистанційному або змішаному форматах. Це вимагає підвищення рівня цифрової компетентності та педагогічної майстерності викладачів, удосконалення вмінь методично коригувати перебіг освітнього процесу відповідно до зовнішніх умов та суб'єктивних чинників, залежних безпосередньо від конкретної студентської аудиторії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні спостерігаємо надзвичайно широкий спектр підходів до аналізу педагогічної комунікації. Так, І. Когут, І. Кучеренко, Л. Мамчур актуалізують питання комунікативної компетентності педагога та її значення в професійному зростанні, Л. Біловус досліджує особливості управління та впливу в педагогічній комунікації. Цифровізацію навчання та виклики комунікації в освіті в умовах відкритого інформаційного суспільства висвітлено в наукових розвідках О. Базелюк, О. Гомотюк, О. Овчарук, О. Патряк та інших.

Варто відзначити, що сучасні академічні дослідження зміщують фокус професійно-педагогічної комунікації з інформаційно-повідомлювальної функції на психологічно-атракційну та розвивальну. Так, О. Семенов, М. Вовк, М. Барчій, О. Воронова розкривають особливості педагогічного партнерства; О. Яблонська аналізує експерсивність педагогічної комунікації.

Занурюючись глибше в сучасні реалії, розвиток комунікативної культури вчителя в умовах воєнного стану описує О. Пищик, проблему організації освітнього процесу та професійної комунікації викладачів ЗВО під час війни порушують Н. Волкова та О. Лебідь; Н. Дерев'янченко й Т. Некрашевич; М. Чикалова та Н. Юхно. Попри численність досліджень, окремої уваги потребує комплексний аналіз педагогічної комунікації в закладах вищої освіти з метою творення максимального безпечного і здорового навчального середовища з огляду на фізичні та інформаційні загрози й соціально-психологічні виклики в час війни.

Формулювання мети статті. Мета нашої розвідки – схарактеризувати ціннісно-етичний, поведінковий та навчально-методичний аспекти університетської педагогічної комунікації в умовах воєнного часу на основі спостережень, бесід із колегами і власного досвіду роботи в освітньому середовищі Національного університету «Острозька академія».

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ЗУ «Про вищу освіту» педагогічна взаємодія спрямована на формування майбутнього фахівця, здатного швидко і гнучко реагувати на професійні виклики, а також на всебічний розвиток особистості здобувача. З огляду на це педагогічна комунікація набуває нових векторів, зокрема йдеться про розвиток емоційного інтелекту, перцептивних та інтерактивних здібностей і про створення психологічно безпечного освітнього середовища.

Н. Волкова та О. Лебідь зазначають, що в умовах війни усталене поняття професійно-педагогічної комунікації набуло оновленого значення. Якщо раніше в центрі комунікації був переважно викладач як транслятор знання й модератор навчання, то зараз доречніше говорити про суб'єкта педагогічної комунікації (тобто викладача і студента) – комунікативно освічену особистість, здатну планувати й організовувати власну комунікативну діяльність, впливати на співрозмовника, сприймати й аналізувати психофізіологічні й енергетичні стани його, а також інформаційний, емоційний та інтелектуальний зміст висловлення. І викладач, і студенти як суб'єкти педагогічної комунікації володіють комунікативними вміннями й навичками, мають певний рівень розвитку емоційного інтелекту, а тому є рівноцінними носіями активного й діяльного начала. Друга ознака сучасної педагогічної комунікації, будучи наслідком першої, передбачає налагодження особистісно орієнтованої, емоційно-підтримувальної комунікації, в основі якої неупередженість, щирий інтерес, підтримка, турбота одне про одного [2, с. 134–135.]. Реалізуючи професійно-педагогічну комунікацію таким чином, можна не лише досягти порозуміння між учасниками освітнього процесу, але й долати різного виду комунікативні бар'єри, розвивати студентську ініціативність, створювати умови для професійного становлення та вдосконалення здобувачів.

Попри суб'єкт-суб'єктний підхід, організація та ефективність навчання загалом і педагогічної комунікації зокрема більшою мірою залежить саме від педагога як керівника й дорослого, відповідального за взаємодію між учасниками освітнього процесу. У роботі зі студентами важливе значення має комунікативна культура викладача як складний соціально-педагогічний феномен, що в єдності аксіологічного, особистісного й діяльнісного підходів становить цілу систему. Поділяємо думку Т. Чмут і Г. Чайки, які у складі комунікативної культури педагога виокремлюють комунікативні настанови, знання та вміння [11 с. 21]. Комунікативні настанови означають готовність особистості до певних дій, до спілкування і мають відповідну мотивацію. Знання передбачають розуміння загальної теорії, соціокультурних норм та етики комунікації, урахування психолого-педагогічних закономірностей педагогічного спілкування. Комунікативні вміння відображають рівень готовності педагога до реалізації професійного спілкування (уміння соціальної перцепції, саморегуляції, вербального і невербального контакту, уміння керувати своєю поведінкою). Названі характеристики комунікативної культури педагога в умовах воєнного часу зазнали певних трансформацій, які відображаються в різних аспектах і на різних етапах професійно-педагогічної комунікації.

На думку більшості дослідників, організація та втілення педагогічної комунікації має чотириетапну структуру. Суть прогностичного етапу полягає в моделюванні майбутнього спілкування з аудиторією. Плануючи заняття в умовах воєнного часу, ми передбачаємо потенційні ризики: нестабільний і неоднаковий психоемоційний стан студентів, технічні несправності, загрозу повітряної тривоги тощо, – які поодинокі чи сукупно можуть порушити логіку і ритм навчальної роботи.

Наступний етап – комунікативна атака – це організація початку спілкування. Загалом у структурі навчального заняття вступна частина має важливе значення, оскільки на цьому етапі відбувається створення комфортного навчального мікроклімату, мотивування і налаштування здобувачів на роботу. За нашими спостереженнями в умовах війни значно зросла чутливість соціальної перцепції та культура слухання: на початку заняття ми з'ясовуємо питання фізичної безпеки й мінімуму матеріальних ресурсів для навчання, говоримо про самопочуття здобувачів та емоційну готовність їх працювати.

Суть наступного етапу – управління – полягає в безпосередньому спілкуванні учасників освітнього процесу. Деякі ситуації можуть скоригувати чи перервати традиційну роботу під час заняття. Приєднуючись до загальнонаціональної хвилини мовчання або ж зустрічаючи героїв на щиті, ми долучаємося до колективного пам'ятання і творення сучасної культури пам'яті. Таким чином відбувається формування ціннісно-етичного й поведінкового аспектів особистісного зростання здобувачів. У разі повітряної тривоги ми реагуємо, або фізично переміщуємося в укриття, або ж уточнюємо, чи перебувають студенти в безпечному середовищі й чи можливо продовжувати роботу. Порівняно з довоєнним часом наше спілкування стало більш емпатійним: ми з більшим розумінням і толерантністю ставимося до різного виду комунікативних шумів (технічних несправностей, фізичних подразників, зміщення часових і просторових меж роботи), емоційних дисонансів та поведінкових проявів як реакцій на стресову ситуацію.

Завершальний етап комунікації полягає в аналізі перебігу спілкування та його результатів, а також у

висновку щодо коректив у моделі майбутнього спілкування. Традиційне підбиття підсумків на занятті передбачає узагальнення теми, обговорення успіхів і невдач у навчальній діяльності та шляхів їх подолання, оцінювання навчальних результатів студентів, відгуки здобувачів про організацію та психологічний мікроклімат на занятті. На сьогодні в ситуації повноцінного проведення заняття ми продовжуємо реалізувати ці структурно-методичні умови, однак активно рефлексуємо з намаганням виявити зони росту (і здобувачів, і власні) і створити максимально можливі комфортні умови для педагогічної взаємодії. У ситуації переривання освітнього процесу через воєнні чинники викладач погоджує з деканатом перенесення заняття на інший час або ж обумовлює відпрацювання залежно від обсягу втрат навчального часу.

У ситуації дистанційного та змішаного навчання комунікаційне середовище переміщується в інтернетну мережу, що породжує нові ситуації міжособистісних відносин. Успіх навчання в цих умовах залежить не лише від якості інформаційно-освітнього середовища та навчально-методичних матеріалів курсу, але й від здатності суб'єктів освітнього процесу до ефективної та конструктивної комунікації, тобто від зворотного зв'язку [4 с. 26]. Незалежно від етапу комунікації важливо, щоб педагог демонстрував партнерство і реалізував особистісно орієнтований підхід, відкритість, емпатійність та емоційну підтримку під час роботи зі студентами. Загалом комунікативні настанови викладача на відкрите й довірливе спілкування, чутливість реагування на зміни в емоціях та поведінці здобувачів, готовність до самоконтролю та регуляції колективної діяльності в умовах нетипового нервового напруження чи занепокоєння оприявнюють ціннісно-етичний і частково поведінковий вимір педагогічної комунікації.

Аналізуючи поведінковий аспект, відзначимо, що тут важливе значення мають позамовні засоби спілкування, які можна по-різному втілювати залежно від формату навчання. В умовах очного навчання воєнного часу, коли викладач і студенти фізично перебувають в одному просторі, з'явилися чіткі поведінкові правила під час повітряної тривоги, а також усталені ритуалізовані дії в ситуаціях колективного вшанування героїв і жертв російської агресії. У дистанційному режимі неможливо реалізувати педагогічну взаємодію без технічних засобів, як наслідок – спілкування стає опосередкованим, тому такі групові практики дуже розмиті.

Під час онлайн-занять чітко можна простежити зниження рівня зворотного зв'язку через невербальні сигнали, що спричинено кількома чинниками, з-поміж яких: 1) часті комунікативні шуми, такі як повітряні тривоги, технічні несправності, вимкнення електроенергії, проблеми з мережею; 2) переважно вимкнені камери в здобувачів, що послаблює дію аудиторних ритуалів та правил (устати з місця, вітаючись із викладачем, піднести руку, щоб відповісти, виконувати завдання в зошиті, реалізувати етикетні норми щодо зовнішнього вигляду тощо); 3) зменшення часу на позааудиторне спілкування через те, що студенти не перебувають у спільному онлайн-середовищі під час перерв. У контексті другого чинника О. Громотюк говорить про потребу розроблення неформального Кодексу онлайн-етикету [5, с. 202.]. Попри тривалий час дистанційного та змішаного навчання, досі немає чітких механізмів, які б регулювали поведінку учасників відеоконференцій. Формально ми розуміємо, що, як і безпосереднє живе, онлайн-спілкування потребує взаємної поваги з боку всіх учасників комунікації, тому важливо налаштувати камеру на рівні очей, мінімізувати сторонні шуми, не відволікатися й висловлюватися за темою, коректно використовуючи час і мікрофон. Фактично часто трапляється так, що під час заняття педагог неодноразово повторює так званий «ритуал установлення контакту зі здобувачами» в намаганні перевірити справність технічних засобів, виявити присутніх або охочих відповідати.

Оскільки в дистанційному навчанні комунікація зводиться до меж екрану, ще й з умовою, що ми не бачимо повноцінно всіх учасників комунікації, особливе значення мають технічні характеристики мовлення викладача (сила, гнучкість, політність, тембральне забарвлення голосу, інтонування, дикція), більшого навантаження в комунікації набувають міміка й жести; змінюються характеристики фізичного простору, зводиться до мінімуму значення пози й можливість рухатися.

У реальному житті позамовні засоби є невід'ємним і цілком органічним компонентом спілкування, на відміну від онлайн-взаємодії. Саме відсутність елементів невербальної комунікації в мережі, як виразна характеристика віртуального спілкування, розвиває компенсаторні практики, зокрема на емоційному рівні [9, с. 366]. Специфіка організації та провадження освітнього процесу накладає певні зобов'язання на учасників, тому педагогічна онлайн-комунікація не позбавлена повністю невербальних засобів спілкування. Однак поява в цифрових додатках різних емотиконів, позначок, шрифтів і стилів написання тексту підтверджує тезу про компенсацію позамовних елементів спілкування. Крім того, можливість таким чином висловлювати певні емоційні реакції дає змогу економити час і засвідчувати ставлення до обговорюваної інформації навіть паралельно з основним доповідачем.

Водночас зростає роль інноваційної культури педагога, його готовності змінювати підходи до організації освітнього процесу, осучаснювати методи, використовувати різноманітні платформи й цифрові застосунки для збереження емоційності педагогічної комунікації та ефективності навчання. Потенціал викладача реалізувати інноваційну діяльність розкриває особиста мотивація. Вона спонукає вдосконалювати чи розробляти методики й технології навчання, які відповідають запитам сучасного здобувача і враховують

динаміку педагогічної взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Водночас С. Беляєв та І. Степанець стверджують, що інноваційна культура педагога значною мірою залежить від інноваційного потенціалу ЗВО, який регулює сферу професійної діяльності, створює комфортні умови для самоосвіти й саморозвитку, забезпечує обмін педагогічним досвідом із колегами-фахівцями та спілкування з соціумом. Здатність набувати інноваційного педагогічного досвіду передбачає наявність достатніх знань для виявлення та оцінювання освітніх інновацій; здатність аналізувати й освоювати нові ідеї, підходи й технології в освіті; готовність і спроможність розширювати власний методичний інструментарій; уміння генерувати нові ідеї [1, с. 10–11]. Саме відкритість до інновацій великою мірою розкриває специфіку навчально-методичного аспекту педагогічної комунікації в умовах воєнного часу.

Упровадження інформаційно-комунікаційних технологій, які є чи не найвиразнішим маркером сучасного освітнього процесу, з одного боку передбачає активізацію розумових здібностей здобувачів освіти, збільшення інформаційних потоків, підвищення ефективності засвоєння навчального матеріалу, з іншого – вимагає від викладача самостійного розроблення і практичного застосування цифрових засобів, ефективного використання комп'ютерних програм, системної інтеграції цих технологій в освітній процес на рівні закладів та організаційних структур [8, с.165–166]. Так, зберегти тривання освітнього процесу в дистанційному форматі дають змогу різні цифрові платформи (переважно Google Meet, Zoom, Microsoft Teams, Classroom) для організації відеоконференцій: ми можемо проводити онлайн-зустрічі, обмінюватися інформацією та виконувати навчальні завдання в реальному часі. Попри певні відмінності цих платформ, загалом до позитивних особливостей їх зарахуємо демонстрацію екрана, підтримку аудіо- й відеозаписів, можливість запису зустрічей, доступ із різних пристроїв для користувачів із різних регіонів і країн, а також обмін файлами і створення кімнат для групових обговорень. Ці платформи значно розширюють можливості віддаленої співпраці, однак мають і певні обмеження, зумовлені технологійним і людським чинниками, зокрема це неповноцінна особиста взаємодія, збої в роботі програмного забезпечення чи обладнання, нестабільність інтернет-з'єднання, ризики для безпеки даних за умови неналежного налаштування платформи.

Невід'ємною частиною дистанційної педагогічної взаємодії став Moodle. Найбільшою перевагою цієї динамічної освітньої системи є можливість централізованого управління та одночасна комунікація з усіма суб'єктами навчання. Платформа доволі зручна у використанні й передбачає створення різного виду навчальних матеріалів (глосарії, бази даних, теки файлів, автоматичні покликання) і завдань (анкети й форуми, різного типу тести, описові завдання, творчі роботи). Крім цього, платформа пропонує широкий інструментарій налаштувань, завдяки чому легко персоналізувати навчання й адаптувати матеріали до специфіки навчальної дисципліни. Важливою перевагою Moodle є банк питань із функцією експортувати й імпортувати потрібні завдання, а також можливість повторного використання курсу, що значно економить час на комплектування навчальних матеріалів та електронне наповнення дисциплін.

Під час аудиторного навчання педагог добирає методи з урахуванням специфіки навчального матеріалу, інтелектуального рівня та вікових меж здобувачів. Освітній процес у дистанційному або змішаному форматі змінює вирашні позиції методів: ми легко втілимо монологічний виклад чи метод вправ, однак потрібно докласти більше зусиль (часто – подолати комунікативні, психологічні або технічні труднощі), щоб реалізувати інтерактивне чи проєктне навчання – і тільки тому, що студенти фізично перебувають не в одному просторі. Організувати групову діяльність, реалізувати творчі проєкти, візуалізувати ідеї у вигляді схем, таблиць, графіків, діаграм чи нотаток, загалом активізувати студентську аудиторію та урізноманітнити навчальну діяльність допомагають різні віртуальні дошки, наприклад, Padlet, Miro, Jamboard та інші. Завдяки своїм характеристикам онлайн-дошки супроводжують різні етапи педагогічного спілкування та реалізацію відповідних завдань, зокрема: 1) формулювання цілей заняття (навчальних, практичних, розвивальних); 2) організацію робочого місця (вільний доступ усіх учасників освітнього процесу до дошки); 3) розподіл ролей спостерігача або редактора між здобувачами; 4) інформування про завдання та його очікувані результати (інструкції, процедура оцінювання, зв'язок завдання з матеріалами заняття); 5) відслідковування ходу заняття та спільної діяльності студентів; 6) мотивування здобувачів до активної участі в досягненні дидактичних цілей; 7) установа зв'язку (спільне обговорення виконаного завдання, ефективності та способів поліпшення взаємодії здобувачів) [3, с. 128].

Під час дистанційного навчання особливого навантаження набула візуалізація – не лише як супровід монологу чи спосіб зосередити увагу студентів на важливій інформації, але і як можливість у будь-який момент повернутися до висвітлюваного питання в ситуації переривання роботи. За допомогою таких цифрових додатків, як Canva, Genially, Prezi ми створюємо статичні й динамічні презентації, плакати, робочі аркуші, ментальні карти і структуруємо навчальний матеріал.

Ще однією виразною ознакою сучасного освітнього процесу є гейміфікація – використання ігрових елементів і практик у навчальному середовищі з метою підвищити мотивацію, суб'єктність і діяльнісну продуктивність здобувачів. Суть гри та ігрової свідомості полягає у створенні викликів, які мотивують студентів долати труднощі, тому гейміфікацію варто використовувати для формування певних навичок або

поведінки, а також для більшої візуалізації та підкреслення таких дій і навичок, які важко продемонструвати за допомогою традиційних методик. У процесі гри важливо захопити студентів, створити своєрідне змагання між ними, водночас подбати про те, щоб учасники самостійно могли спостерігати за своїм прогресом [6, с. 277].

Ігрові навчальні сервіси Kahoot!, Learning Apps, Mentimeter, Quizlet, Qizziz дають змогу генерувати вікторини, квести, пазли, мінікросворди, опитування, тести, інтерактивні сторінки колективних досліджень тощо. За допомогою цих інструментів можна створити диференційовані завдання для тренування і закріплення вивченого, поточної перевірки знань здобувачів. Таким чином ми персоналізуємо навчання, створюючи освітні матеріали різного тематичного спрямування, рівня складності, способу виконання відповідно до вікових особливостей, інтелектуальних спроможностей і запитів здобувачів та з урахуванням психоемоційного мікроклімату окремих груп.

Узагальнюючи, відзначимо, що разом із перевагами варто враховувати виклики й ризики цифровізації освіти. Передусім багато платформ мають обмежену кількість безкоштовних версій, тож надалі потребуватимуть фінансових вкладень. Використання віртуальних ресурсів вимагає значних часових затрат на етапі підготовки завдань, часто і в процесі виконання їх, а також передбачає стабільне та якісне мережеве покриття. Через значний обсяг інформації деякі мультимедійні інструменти можуть створювати інформаційну плутанину і знижувати рівень концентрації студентів. Під час виконання групових мережевих завдань зростає потенційна можливість кібербулінгу, зловживань у колективній роботі, небажаних чи образливих коментарів, тому викладач повинен уважно стежити за дотриманням правил роботи, щоб уникнути будь-яких проявів академічної недоброчесності.

У площині стандартів етичної поведінки учасників освітнього процесу є, зокрема, питання про використання штучного інтелекту. Науковці відзначають переваги інструментів ШІ передусім як засобів подолання освітньої нерівності. Завдяки таким технологіям можна оптимізувати витрати навчального часу, забезпечити персоналізовану підтримку студента, розширити перспективи самостійного та асинхронного навчання, розвивати навички критичного осмислення інформації. Однак «особливої уваги потребує баланс між інноваційністю та етичністю, тобто питання, де закінчується допустиме використання ШІ як допоміжного інструменту і починається порушення норм академічної поведінки» [7, с. 42], оскільки на сьогодні немає чітких механізмів та інструментів, які б регулювали допустиму взаємодію з ШІ-ресурсами в навчальній діяльності й виявляли недоброчесне використання їх.

У цьому контексті важливим є розроблення інструкцій та етичних кодексів, які регламентуватимуть форми взаємодії з ШІ-моделями в освітньому процесі, а також формування в студентів культури усвідомленого використання новітніх технологій, цифрової етики та самостійності в опрацюванні навчального матеріалу. Аналізуючи штучний інтелект як виклик академічній доброчесності, О. Пелешок указує на освітню відповідальність закладів вищої освіти, яка «у контексті впровадження ШІ-технологій полягає не лише в розробленні регламентів їх застосування, а й у забезпеченні педагогічного супроводу, що сприяє усвідомленому, справедливому та етичному використанню таких інструментів. Лише за таких умов технології штучного інтелекту можуть ефективно підтримувати академічну доброчесність і слугувати чинником зменшення освітньої нерівності» [7, с. 45].

Освітнє середовище вищої школи за замовчуванням передбачає самостійну роботу студентів та поступовий відсоток зростання її з кожним навчальним роком. У зв'язку з переходом на дистанційне чи змішане навчання самостійна робота набула ще більшої вагомості, оскільки педагог не має змоги безпосередньо контролювати навчальну діяльність кожного здобувача, давати поради чи коригувати результати. У цьому контексті важливо мотивувати студентів і пояснювати необхідність самодисципліни, адже розмитість чіткого графіка та фізична відсутність на занятті може призвести до відкладення навчальних обов'язків та зниження продуктивності [10, с. 17].

Загалом освіта в умовах війни зазнала багатьох коректив і трансформацій. Можна відстежити позитивні зміни щодо взаємодії учасників освітнього процесу: завдяки емпатійному спілкуванню, реалізації педагогіки партнерства, використанню інтерактивних ресурсів навчання стало більш суб'єктивним, персоналізованим. З іншого боку, етичні виміри дистанційної взаємодії, цифрове перевантаження викладачів та студентів, організація самостійної роботи здобувачів досі залишаються проблемними питаннями. Така діалектика підтверджує потребу здорового балансу й комплексного підходу до організації та провадження освітнього процесу незалежно від формату навчання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи, відзначимо, що в умовах воєнного часу педагогічне спілкування стало більш емпатійним, чутливим та індивідуалізованим. Поведінковий аспект аудиторної комунікації набув більше ритуалізованих форм, натомість онлайн-навчання звузило невербальні засоби до тих, які можуть «вміститися» в межі екрану та чітко відведеного для співдіяльності часу. Основний маркер навчально-методичного аспекту педагогічної комунікації – цифровізація. Сучасне навчання, особливо дистанційне та змішане, неможливо втілити без технічних засобів та різноманітних цифрових додатків, які дають змогу реалізувати сам освітній процес і зберігати емоційність

та ефективність навчання, позбавленого живого спілкування. Перспективу досліджень убачаємо в глибшому аналізі функційного аспекту й характеристикі стилів педагогічної онлайн-комунікації.

Список використаної літератури

1. Беляєв С. Б., Степанець І. О. Інноваційна культура викладача педагогічного закладу вищої освіти: теоретико-методологічний та емпіричний аспекти. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2023. № 52. С. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2023-52-01>.
2. Волкова Н. П., Лебідь О. В. Професійно-педагогічна комунікація викладачів закладів вищої освіти: виклики війни. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія. Педагогічні науки*. 2022. № 1 (23). С. 132–142.
3. Деділова Т. В., Кононенко Я. В., Андрух С. Л. Інтерактивні онлайн-дошки як засіб активізації діяльнісного підходу в дистанційному навчанні. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2022. Вип. 29. С. 123–133. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2022.29.123>.
4. Дерев'янченко Н. В., Некрашевич Т. В. Особливості комунікації учасників навчального процесу в умовах воєнного стану. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2023. № 53. С. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2023-53-03>.
5. Комунікації в освіті: історія, теорія, практика : монографія / за ред. О. Гомотюк. Тернопіль, 2020. 207 с.
6. Макаревич О. О. Гейміфікація як невід'ємний чинник підвищення ефективності елементів дистанційного навчання. *Молодий вчений*. 2015. № 2(6). С. 279–282.
7. Пелешок О. О. Штучний інтелект як виклик академічній доброчесності: етичний вимір освітньої відповідальності. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 2(58). С. 41–48. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2025-2-58-41-48>.
8. Соснова М. А. Формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності педагога шляхом викладання дисципліни «Педагогічна майстерність». *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 197. С. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-197-165-169>.
9. Цифрова трансформація освіти: теоретико-методичні засади : монографія / за заг. ред. В. П. Сергієнка; за наук. ред. Н. П. Франчук. Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. 382 с.
10. Чикалова М., Юхно Н. Особливості освітнього процесу в умовах повномасштабних бойових дій. *Український Педагогічний журнал*. 2023. № 3. С. 13–22. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-13-22>.
11. Чмут Т. К., Чайка Г. Л. Етика ділового спілкування : навч. посіб. 2. вид., перероб. і доп. Київ : Вікар, 2002. 224 с.

UNIVERSITY PEDAGOGICAL COMMUNICATION IN WARTIME CONDITIONS

Karpovets Khrystyna

PhD in Pedagogy, Senior Lecturer, Department of Pedagogy and Methodology of Primary Education
The National University of Ostroh Academy

Introduction. *Pedagogical communication in higher education institutions during wartime is not limited to the exchange of educational information. The role of supporting participants in the educational process has significantly increased, aimed at reducing stress, increasing motivation to learn, and fostering a sense of emotional and value-based community. Learning takes place in face-to-face, distance, or blended formats, which require an increase in teachers' digital competence and pedagogical skills, as well as improvements in their ability to adjust the course of the educational process methodically.*

Purpose. *The purpose of the study is to characterize the value-ethical, behavioral, and educational-methodological aspects of university pedagogical communication in wartime conditions.*

Methods. *Based on observations, conversations with colleagues, and personal experience working in the educational environment of the National University of Ostroh Academy, the features of pedagogical communication in wartime have been researched, analyzed, and summarized.*

Results. *The value-ethical, behavioral, and methodological-educational aspects of university pedagogical communication that have changed under wartime conditions are described. It was found that pedagogical communication has become more empathetic, sensitive, and individualized. The behavioral aspect of classroom communication has become more ritualized. At the same time, online learning has narrowed nonverbal means to those that can «fit» within the screen and the time clearly allocated for interaction. It was clarified that the teacher's readiness for innovation has become particularly important, as traditional teaching methods had to be adapted to blended and distance learning modes. The use of educational technologies and digital applications allows for maintaining continuity, emotionality, and effectiveness of teaching.*

Originality. *It is possible to trace positive changes in participants' interactions in the educational process: thanks to empathetic communication, the implementation of partnership pedagogy, and the use of interactive resources, learning has become more subjective and personalized. On the other hand, the ethical dimensions of distance interaction, the digital overload on teachers and students, and the organization of independent work for applicants remain problematic.*

Conclusion. *In wartime conditions, pedagogical communication has become more empathetic, sensitive, and individualized. The behavioral aspect of classroom communication has acquired more ritualized forms, while online learning has narrowed the range of nonverbal means. Modern learning cannot be implemented without*

technical means and various digital applications. We see the potential for research into a deeper analysis of the functional aspects and characteristics of pedagogical online communication styles.

Keywords. *Pedagogical communication, teacher's communicative culture, digitalization of education, distance learning, blended learning, subject-based learning, empathetic communication.*

References

1. Bieliajev, S. B., & Stepanets, I. O. (2023). Innovaciina kultura vykladacha pedahohichnoho zakladu vyshchoi osvity: teoretyko-metodolohichni ta empirychni aspekty. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*. 52. 6–15. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2023-52-01>
2. Volkova, N. P., & Lebid, O. V. (2022). Profesiino-pedahohichna komunikaciia vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity: vyklyky viiny. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelja. Seriya «Pedahohika i psykhohihiia»*. *Pedahohichni nauky*. 1(23). 132–142.
3. Dedilova, T. V., Kononenko, Ya. V., & Andruk, S. L. (2022). Interaktyvni onlain-doshky jak zasib aktyvizacii diialnisnoho pidkhotu v dystanciinomu navchanni. *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpryjemnytstva*. 29. 123–133. DOI: <https://doi.org/10.30977/PPB.2226-8820.2022.29.123>
4. Derevianchenko, N. V., & Nekrashevych, T. V. (2023). Osoblyvosti komunikacii uchasnykiv navchalnoho procesu v umovakh voiennoho stanu. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*. 53. 24–31. DOI: <https://doi.org/10.26565/2074-8167-2023-53-03>
5. Homotiuk, O. (Ed.). (2020). *Komunikacii v osviti: istoriia, teoriia, praktyka*. Ternopil.
6. Makarevych, O. O. (2015). Heimifikaciia jak nevidiemnyi chynnyk pidvyshchennia efektyvnosti elementiv dystanciinoho navchannia. *Molodyi vchenyi*. 2(6). 279–282.
7. Peleshok, O. O. (2025). Shtuchnyi intelekt yak vyklyk akademichnii dobrochesnosti: etychnyi vymir osvitnoi vidpovidalnosti. *Visnyk Hlukhivskoho nacionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka. Seriya: Pedahohichni nauky*. 2(58). 41–48. DOI: <https://doi.org/10.31376/2410-0897-2025-2-58-41-48>
8. Sosnova, M. A. (2021). Formuvannia profesiino-pedahohichnoi komunikatyvnoi kompetentnosti pedahoha shliakom vykladannia dystsypliny «Pedahohichna maisternist». *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohichni nauky*. 197. 165–169. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-197-165-169>
9. Serhiienko, V. P., Franchuk N. P. (Ed.). (2024). *Tsyfrova transformaciia osvity: teoretyko-metodychni zasady*. Kyiv : Vyd-vo UDU imeni Mykhaila Drahomanova.
10. Chykalova, M., & Jukhno, N. (2023). Osoblyvosti osvitnoho procesu v umovakh povnomasshtabnykh boiovykh dii. *Ukrainskyi Pedahohichniy zhurnal*. 3. 13–22. DOI: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-3-13-22>
11. Chmut, T. K., & Chaika, H. L. (2002). *Etyka dilovoho spilkuvannia*. K. : Vikar.

Авторське право ©2025 автори, всі права захищено. Автори погоджуються, що ця стаття залишається у відкритому доступі на умовах Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Отримано редакцією 30.09.2025 р.
Прийнято редакцією 30.10.2025 р.
Опубліковано 30.12.2025 р.

УДК 378.147:004.42

DOI: 10.31376/2410-0897-2025-3-59-100-109

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ ДО АВТОМАТИЗОВАНОЇ РОБОТИ З ДАНИМИ В ТЕКСТОВОМУ РЕДАКТОРІ MICROSOFT WORD

Марченко Станіслав Сергійович

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри технологічної і професійної освіти

Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка

e-mail: marstpo@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4962-1831

У статті розглянуто формування в майбутніх учителів технологій уміння використовувати автоматизовані засоби під час роботи в текстовому редакторі MS Word. Підкреслено, що традиційні навички форматування та редагування вже не відповідають вимогам сучасної цифрової школи. З огляду на це обґрунтовано необхідність оволодіння інструментами, які дають змогу автоматизувати роботу з документами, що мають повторювальну структуру. Представлено розроблену лабораторну роботу, спрямовану на формування вмінь створювати сертифікати, бейджі та інші документи з автоматичним заповненням персональними даними. Зазначено, що застосування автоматизації підвищує точність, уніфікацію оформлення та ефективність професійної діяльності педагога. Окреслено перспективи подальших досліджень у напрямі використання інтелектуальних шаблонів та сучасних цифрових форм у MS Word.

Ключові слова: *автоматизація документів; цифрова компетентність учителя; злиття даних; шаблони документів; Microsoft Word; підготовка майбутніх учителів технологій.*

Постановка проблеми. У сучасній системі професійної підготовки майбутніх учителів технологій важливим компонентом є формування здатності ефективно працювати з цифровими документами та великими обсягами текстових даних. Однак, якщо базові навички роботи в текстовому редакторі Microsoft Word – форматування, вирівнювання, створення змісту – уже достатньо широко представлені в освітньому процесі, то питання автоматизованого створення документів із повторюваною структурою та